

Pedagogika rodziny w badaniach ks. prof. Józefa Wilka ***Pedagogy of the Family in the Research of Fr. Prof. Józef Wilk***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: This article aims to delineate the family pedagogy practiced by Fr. Prof. Józef Wilk (1937–2003), who served as the longstanding head of the Department of Family Pedagogy at the John Paul II Catholic University of Lublin.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The core objective of this study is to identify the fundamental thematic issues addressed in J. Wilk's scholarly work. The method employed to achieve this goal involves a hermeneutic analysis of primary source texts.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: Among J. Wilk's extensive publication output, the texts which relate to family pedagogy were singled out and categorized to elucidate the key themes characterizing his scholarly approach. Subsequently, efforts were made to contextualize these themes within the broader scientific literature.

RESEARCH RESULTS: The conducted research reveals three primary areas of J. Wilk's scholarly interest, which collectively make up his approach to family pedagogy. These areas encompass the concept of the human being as inherently family-oriented, the principles of family upbringing, and the family's role within the social fabric.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS, AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The findings of this study underscore the enduring relevance of Fr. Wilk's research, particularly within the realm of anthropology (*homo familiaris*). Moreover, the practical implications of his work, which Fr. Wilk actively sought to promote, remain noteworthy. Many of the proposed solutions continue to offer valuable insights for contemporary educational work, as described in this article.

→ **KEYWORDS:** FAMILY, UPBRINGING, ANTHROPOLOGY, EDUCATIONAL LOVE, PASTORAL CARE

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem naukowym artykułu jest zaprezentowanie specyfiki pedagogiki rodziny uprawianej przez ks. prof. Józefa Wilka (1937–2003), wieloletniego kierownika Katedry Pedagogiki Rodziny KUL.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problem główny tekstu sprowadza się do pytania, jakie są podstawowe zagadnienia tematyczne podejmowane w pracy naukowej Józefa Wilka, a metodą do jego rozwiązania jest hermetyczna analiza tekstów źródłowych.

PROCES WYWODU: Spośród dorobku publikacyjnego Wilka wyodrębniono te teksty, które podejmuje zagadnienie pedagogiki rodziny. Następnie uporządkowano je w taki sposób, by wyodrębnić podstawowe zagadnienia, charakteryzujące jego specyfikę prowadzenia badań naukowych. Starano się następnie ukazać podobne ujęcia obecne w literaturze naukowej.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Przeprowadzone badania pozwalają wyodrębnić trzy podstawowe obszary zainteresowań Wilka, które składają się na uprawianą przez niego pedagogikę rodziny. Są to: człowiek jako istota rodzinna, cechy wychowania rodzinnego oraz rodzina w kontekście społecznym.

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Wyniki analizy naukowej pozwalają wnioskować o ciągłej aktualności podejmowanych przez ks. Wilka badań, szczególnie tych w obszarze antropologii („homo familiaris”). Należy również zwrócić uwagę na doniosłość aplikacyjną prezentowanych treści, o którą zabiegał sam Józef Wilk. Wiele z proponowanych przez niego rozwiązań może służyć i dziś za pomoc w pracy wychowawczej, co również zaprezentowane zostało w artykule.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:**   **RODZINA, WYCHOWANIE, ANTROPOLOGIA, MIŁOŚĆ
WYCHOWAWCZA, DUSZPASTERSTWO**

Wstęp

Postać ks. prof. Józefa Wilka SDB jest żywo obecna w Instytucie Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Pracował on w KUL od 1970 r. aż do swojej śmierci 11 września 2003 r. (Bieleń, 2000b; Opozda, 2003; Skrzyński, 2011, s. 62–63; Żurek, 2014). Pomimo przeszło dwudziestu lat myśl pedagogiczna (zwłaszcza w obszarze pedagogiki rodziny), którą rozwijał, jest wciąż ważnym źródłem odniesienia oraz inspiracji do podejmowania nowo pojawiających się problemów. Świadczyć o tym może chociażby ponowne wydanie podręcznika jego autorstwa (Wilk, 2002, 2016) oraz organizowanie corocznych, wiosennych konferencji naukowych przez Katedrę Pedagogiki Rodziny zainicjowanych przez ks. Wilka (Wojtowicz, 2023).

Podejmując się przedstawienia dzieła ks. prof. Wilka w krótkim opracowaniu, należy zaznaczyć, że dotąd ukazały się dedykowane mu księgi pamiątkowe (Bieleń, 2000a;

Kiereś i in., 2006). W niniejszym artykule chcę spojrzeć na dorobek naukowy w obszarze pedagogiki rodziny ks. prof. Wilka przez pryzmat potencjalności wychowawczych, które on dostrzegał w rodzinie i które poprzez swoją pracę naukową (i duszpasterską) starał się eksponować i wskazywać zarazem praktyczne rozwiązania do ich aktualizacji.

W artykule ukazę trzy obszary zagadnień, którymi w swojej pracy zajmował się ks. prof. Wilk. Można je sprowadzić do następujących haseł: człowiek – rodzina – społeczeństwo. Na wstępie należy również zauważyć, że nauczanie Kościoła katolickiego Wilk przyjmował jako obszar założeń koncepcyjnych, gdyż – jak pisał – żadna teoria wychowania nie funkcjonuje w „pustej przestrzeni” (por. Wilk, 1998d, s. 6; 2003b). Otwarta prezentacja swoich założeń ideowych – jak zauważają Agnieszka Salamucha i Piotr Magier – służy zarówno samemu badaczowi, jak i odbiorcom jego dorobku. W naukach humanistycznych bowiem postulat neutralności światopoglądowej i ideowej jest niemożliwy do zrealizowania (por. Salamucha i Magier, 2013, s. 162).

Szacunek i podziw względem tajemnicy dziecka – optymizm antropologiczny

Wszelka działalność wychowawcza zaczyna się od przyjęcia określonej koncepcji antropologicznej. Odpowiedź na pytanie o to, kim jest wychowanek, wręcz determinuje podejmowanie lub nie działań wychowawczych względem niego. Prezentując treść antropologii pedagogicznej ks. prof. Wilka, należy zauważyć, że opisuje on człowieka w kategoriach rozpoznawania tajemnicy (por. Wilk, 2003b, s. 38), która musi zakładać szacunek i pokorę. Ksiądz Wilk pisze, że jedynie taka postawa „staje się fundamentem wszelkich odniesień i działań wobec dziecka” (Wilk, 2003c, s. 38). Nie oznacza to, że rezygnuje on z naukowych badań nad człowiekiem w okresie wczesnego rozwoju oraz że zadowala się romantyczną antropologią, która poprzez swoją nieokreśloność odbiera również chęci do jakichkolwiek badań w tym kierunku, bo i tak nie zmieniłyby one „dogmatu tajemnicy”. Tak nie jest. Bardzo wyraźnie zaznacza, że współczesne trendy myślowe, które propagują relatywny stosunek do prawdy antropologicznej, prowadząc ostatecznie do rezygnacji z wszelkiej wizji człowieka, sprowadzają go do wymiaru funkcyjnego. Ksiądz Wilk zauważa, że „wówczas chodzi nie tyle o to, kim człowiek jest i kim ma być, a raczej o to, jak ma funkcjonować” (Wilk, 2003a, s. 16), co w gruncie rzeczy jest dramatycznym zredukowaniem jego humanistycznej istoty.

Ksiądz Wilk zdecydowanie zakłada konieczność prowadzenia badań (również empirycznych) w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie o to, kim jest człowiek. Mówi, że nauki empiryczne „spowodowały swoimi dociekaniem i badaniami to, że współcześnie możemy w bardziej rzeczywistych proporcjach widzieć i realizować ideę pajdocentryzmu” (Wilk, 2003c, s. 34), ale zarazem podkreśla, że „droga ludzkiej myśli w odnajdywaniu rozumienia dziecka uczy nas przede wszystkim pokory – jak wiele jeszcze niewiadomych i jak mozolnie trzeba zbierać okrucy prawdy!” (Wilk, 2003c, s. 34). Ten ostatni wniosek wynika z historycznego przeanalizowania dwóch radykalnie odmiennych mitów antropologicznych,

tj. mitu dziecka jako miniaturki człowieka dorosłego oraz mitu człowieka natury – „dobrego dzikusa”. Każdy z przywoływanych przez ks. Wilka mitów antropologicznych (nie tylko tych dwóch wspomnianych) wyrasta ze zbyt szybkiego zachłyśnięcia się odkrywaniem bądź akcentowanymi w poszczególnych okresach elementami prawdy (bądź wiedzy) o człowieku, tak jakby one tłumaczyły całość ludzkiego bytu. Postawa ostrożnego, pokornego podchodzenia do odkrywanych prawd o człowieku wynika przede wszystkim z szacunku do człowieka jako całości, co do której nigdy nie wiadomo, czy została już poznana. W ten sposób wpisuje się ks. Wilk w takie stanowisko antropologiczne, które na gruncie pedagogiki było prezentowane m.in. przez Fritza Märza (März, 1965, s. 22).

W antropologii ks. prof. Wilka widoczne są również zagadnienia podmiotowości prawnej oraz jego godności osobowej, co uzasadnia on dostępnymi w literaturze badaniami (por. Wilk, 1995, s. 62–63) oraz perspektywą teologiczną. W tym ujęciu podmiotowość dziecka wyraża się w sześciu przymiotach: 1) dziecko jest tajemnicą; 2) dziecko jest istotą wolną – jest osobą samą za siebie odpowiedzialną i samo sobie niejako zadaną; 3) dziecko jest człowiekiem bawiącym się – w zabawie realizuje się człowiecza wolność i w zabawie człowiek może ćwiczyć swoją wolność; 4) dziecko jest w swej istocie zdane na innych – nie może ono znaleźć drogi do siebie bez „ty”; 5) dziecko jest człowiekiem ze wszystkimi słabościami – do egzystencji dziecka należą błąd i wina, cierpienie i śmierć; 6) dziecko żyje oczekiwaniem i nadzieją – terazniejszość jest dla niego impulsem do życia „do przodu” pełnią swego życia (por. Wilk, 1995, s. 69–71).

Niezwykle ważnym obszarem opisu antropologicznego w ujęciu ks. Wilka jest koncentracja na duchowości, której „należy przyznać wiodącą rolę w rozwoju człowieka” (Wilk, 1998d, s. 6). Rozumie on ją – za ks. Janem Bosko – jako otwartość na Bożą obecność i miłość w codzienności swego życia. Tak rozumiana duchowość nie wydarza się poza „normalnym” życiem człowieka, ale – wręcz przeciwnie – jest jego integralną całością. Jak wyjaśnia ks. Wilk „duchowość ta nie niszczy tej [tj. naturalnej] miłości i tej radości, zaprasza jedynie do pogłębienia tego, co naturalne, zaprasza do «posiadania» życia” (Wilk, 1998d, s. 17).

Na podstawie przyjętej antropologii dziecka-osoby ks. Wilk postuluje, że „każde dziecko od momentu poczęcia jest człowiekiem i z tytułu swego człowieczeństwa, swej godności posiada prawo do życia i do wychowania” (Wilk, 1999, s. 295). Oznacza to, że wychowanie jest prawem dziecka z racji tego, że jest człowiekiem i cieszy się godnością osoby. Warto w tym momencie zauważyć, że „nie ma w *Biblii* miejsca, które zobowiązywałoby rodziców do materialnego wyposażenia swoich dzieci. Wyposażeniem, które dziecko zabierało ze sobą w dorosłe życie, darem od rodziców, było dobre wychowanie” (Wilk, 1999, s. 286).

Należy szczególnie podkreślić, że prawo dziecka do bycia wychowywanym wynika z przyjętej wcześniej antropologii. Nie jest uznaniowym dodatkiem wychowawców (czy społeczeństwa) względem dziecka. Operacjonalizacja tego prawa – w ujęciu ks. Wilka – przekłada się na dwa szczególne dary, które wychowawca musi ofiarować dziecku.

Pierwszy z nich to dar obecności uważnej, ojcowskiej, troskliwej i adekwatnej do potrzeb wychowanka (Wilk, 1998d, s. 7). Chodzi o dostępność rodzica, wychowawcy dla

dziecka. Niemniej jednak z darem obecności ks. Wilk wiąże dar osobowej dojrzałości wychowawcy, by w ten sposób dziecko mogło „patrzeć na dorosłego i czytać jak z bogatej książki, co to znaczy być człowiekiem”. Podobnie rozumiał tę obecność Friedrich Wilhelm Foerster: „Jedynie to, co jest treścią duszy wychowawcy, stanie się wrodzoną naturą jego wychowanków” (Foerster, 1934, s. 12–13; Wilk, 2003b, s. 38). Drugim darem, jaki dorosły powinien dać dziecku, jest dom, który „staje się przestrzenią zakorzenienia, wymiany uczuć i poczucia bezpieczeństwa, a zarazem zamienia się w wartość duchową, która niesie człowieka przez życie, dając mu punkt oparcia i odniesienia, czyniąc go bogatym i radosnym” (Wilk, 2003c, s. 38). Oba te dary dają się ująć w jeden naczelny dar, który zarazem staje się prawem dziecka. Jest nim wychowanie.

Podsumowaniem zagadnień antropologicznych ks. Wilka może być opis, który sam zaproponował: „homo familiaris – człowiek istotą rodzinną” (Wilk, 1997, s. 66).

Wychowanie rodzinne – imperatywem właściwego wychowania

W rozumieniu wychowania ks. Wilk reprezentował szeroko humanistyczne podejście. Przyjmował on, że „wychowanie jest więc przede wszystkim obdarzaniem człowieczeństwem – obdarzaniem dwustronnym” (Jan Paweł II, 1994). Często odwoływał się do tej definicji Jana Pawła II, wskazując, że wychowanie ma na celu integralny rozwój człowieka; ten rozwój zaczyna się od miłości rodziców (bądź rodziny zastępczej jako czynnika wyrównującego), która „musi niejako zainicjować, «pchnąć» rozwój” (Wilk, 1996, s. 134). Stąd też rodzina jest nie tylko pierwszym, ale i wzorcowym środowiskiem wychowawczym.

W tym obszarze warto zauważyć, że ks. Wilk upatrywał w wychowaniu rodzinnym istotę działań wychowawczych służących optymalnemu rozwojowi wychowanka w ogóle. Wynikało to z doświadczeń, a następnie przyjętych założeń systemu prewencyjnego ks. Bosko (Wilk, 1998b, s. 125–126). Pedagogika rodziny nie była dla ks. Wilka tylko jedną z wielu subdyscyplin pedagogicznych, ale była obszarem badań i działań wychowawczych, które w sposób istotnie różny od innych obszarów działalności pedagogicznej wpływają na kształt życia wychowanka. Zakładał, że wychowanie rodzinne powinno stanowić wzór każdej innej działalności wychowawczej. Inaczej mówiąc, przymiotnik „rodzinny” staje się imperatywem (sic!) dla wszystkich form wychowania. Mówiąc skrótowo, każde wychowanie powinno być rodzinne.

Spośród wielu zagadnień i problemów, które w swojej pracy podejmował ks. Wilk w obszarze wychowania rodzinnego, na szczególne miejsce wybijają się: 1) prawo rodziny do wychowania; 2) atmosfera rodzinna; 3) role rodzicielskie oraz 4) miłość wychowawcza.

Zagadnienie prawa rodziny do wychowania wynika wprost z ukazanego powyżej antropologicznie uzasadnionego prawa dziecka do bycia wychowywanym. Ksiądz Wilk, przedstawiając to zagadnienie, opiera się na pogłębionej analizie dokumentów Kościoła katolickiego. Na podstawie tych źródeł można wskazać kilka przymiotów tego prawa. Jest

to prawo w sposób istotny związane z przekazaniem życia dziecku przez rodziców, samo wychowanie zaś widziane jest jako kontynuacja poczęcia. Stąd też wychowanie rodzinne cieszy się szczególną pozycją względem innych podmiotów wychowawczych, które zawsze będą mogły jedynie wspomagać rodzinę w realizowaniu przynależnego jej zadania. Należy w tym momencie również zauważyć, że prymarne rozumienie rodziny w kontekście wychowawczym nie wynika z uwarunkowań tradycyjnych, ale antropologiczno-teologicznych. Nie jest ono jedynie dodatkiem do życia rodzinnego, ale jego istotną częścią (Wilk, 1998a, s. 37; Jeziorański, 2013, s. 197). W uzasadnianiu takiego stanowiska ks. Wilk odwołuje się m.in. do pedagogicznego kierunku myślowego zwanego mesologizmem, zwracającego uwagę na „dom rodzinny dziecka jako środowisko opatrnościowe, którego żadne inne środowisko skutecznie zastąpić nie może” (Wilk, 1988a, s. 85).

Atmosfera rodzinna jest określeniem „specyficznych warunków (trudnych do określenia jak atmosfera ziemiska), koniecznych dla prawidłowego procesu wychowawczego” (Wilk, 1988a, s. 87; 2002, s. 53). Składa się na nią „zespół warunków i przedmiotów [...] materialnych i niematerialnych oraz żyjące w tej przestrzeni osoby złączone ze sobą w oryginalny i niepowtarzalny sposób: węzłami krwi i pokrewieństwa” (Wilk, 1988a, s. 87), a jej szczególną cechą jest „nasylenie emocjonalne [i] dominujący nastrój uczuciowy” (Wilk, 2002, s. 54). Do najważniejszych komponentów atmosfery rodzinnej ks. Wilk zalicza następujące: wyposażenie mieszkania, osoby stanowiące rodzinę, formy wspólnotowego życia, formy świętowania oraz otwarcie się społeczne rodziny (por. Wilk, 1996, s. 137). To wszystko sprawia, że atmosfera rodzinna jest rzeczywistością dynamiczną, podlegającą ciągłym zmianom i przeobrażeniom, oraz że każda rodzina tworzy inną atmosferę.

Należy zauważyć, że atmosfera rodzinna powinna być urzeczywistniana również w pozarodzinnych środowiskach wychowawczych. Ks. prof. Wilk – przyjmując stanowisko ks. Bosko – zauważa, że „w wychowaniu pozarodzinnym, gdzie brakuje naturalnych więzi tworzących tę atmosferę, możliwe jest również zrealizowanie wychowania w prawdziwie rodzinnym stylu” (Wilk, 1988a, s. 97). W tym miejscu jeszcze raz potwierdza się to, że ks. Wilk wychowanie rodzinne traktuje jako wzór dla wszystkich środowisk wychowawczych.

W ujęciu ks. Wilka szczególnie ważnym obszarem pedagogiki rodziny było zagadnienie ról rodzicielskich. Ojcu i matce przyznaje rangę tzw. osób znaczących, tj. takich, które pozostają w szczególnym związku z wychowankiem, i mających możliwość wywierania na niego istotnego wpływu (Wilk, 2002, s. 87). Poza tym stoi na stanowisku, że pomimo tego, iż pełnione role rodzicielskie są komplementarne względem siebie, przynależą do nich odmienne funkcje w wychowaniu. Matka związana jest z procesem tzw. przywiązania się, który jest istotny dla kształtowania się zdolności do miłowania. Upraszczając, można powiedzieć, że matka obdarowuje miłością wszechogarniającą, bezwarunkową, afiliacyjną (Wilk, 1996, s. 135–136). Z tak rozumianą miłością matki ks. Wilk wiąże następujące funkcje: udzielanie pomocy w tworzeniu pozytywnego obrazu siebie przez dziecko; umożliwienie wartościującego odczytania otaczającego świata; matka jest pierwszym autorytetem; darem matki jest przede wszystkim obraz kobiecości (Wilk, 2002, s. 88–89). Z ojcem zaś ks. Wilk utożsamia miłość wymagającą, związaną z procesem rozdzielenia dziecka z matką przez wprowadzenie wymagań, prowadzących do usamodzielniania się

dziecka (Wilk, 1996, s. 136). Ojcu przypisane są następujące funkcje: wspieranie i uzupełnianie emocjonalne matki; wprowadzanie dziecka w rzeczywistość zewnętrzną; zorientowanie dziecka na świat wartości; wykonywanie sprawiedliwości poprzez określanie praw i obowiązków; zapewnianie poczucia bezpieczeństwa matce i dziecku; ukazywanie męskości (Wilk, 2002, s. 88).

Ostatnim komponentem życia rodziny jest miłość, czasami opisywana jako miłość wychowawcza. Ksiądz Wilk nadaje jej prymarne znaczenie w strukturze rodziny (Wilk, 1998a, s. 37). Pisze, że rodzina jest miejscem, w którym „miłości się nie naucza, ale nią żyje na co dzień w przeróżnych odniesieniach, we współpracy, solidarności i przebaczeniu” (Wilk, 1996, s. 126). Z tego względu „miłość urasta zarazem do rangi fundamentalnej metodologii wychowawczej” (Wilk, 1998d, s. 8). Nie jest ona jedynie uczuciem i doświadczeniem czysto ludzkim, ale w rozumieniu ks. Wilka: „prawdziwa miłość wychowawcza to uczucie nadprzyrodzone, które nie zadowala się słowami, nie zatrzymuje się przed żadną trudnością. Wyraża się w czynach, które w istocie swej są poszukiwaniem zbawienia wychowanka” (Wilk, 1998b, s. 139). W pozarodzinnych środowiskach wychowawczych miłość rodzicielska powinna wyrażać się w relacjach miłości wychowawczej co do treści wzorowanej na tej pierwszej (Wilk, 1988a, s. 91; 1998b, s. 140–141).

Z racji, że miłość wychowawcza jest kategorią centralną wychowania rodzinnego i pozarodzinnego (por. Wilk, 1988a, s. 94), warto wspomnieć również o zaproponowanych przez ks. Wilka oryginalnych etapach rozwoju tej miłości. Jej istotą jest nie tyle sama uczuciowość (choć jest to ważny komponent), ile gotowość do dawania siebie drugiemu człowiekowi. Wyjściowe rozumienie miłości sprowadza się do relacji: 1) ja–to, która polega na traktowaniu drugiego człowieka w kategoriach rzeczy, z pełnym poszanowaniem, ale bez wrażliwości na jego godność i wartość; 2) ja–on to kolejny, wyższy stopień miłości; sprowadza się ona do nietraktowania drugiego człowieka w kategoriach przedmiotu, niemniej jednak widzi się go przede wszystkim w pryzmacie pełnionych przez niego funkcji społecznych czy zawodowych; 3) ja–ty to najbardziej autentyczna i osobowa forma miłości; jej rozwój powinien być celem działań wychowawczych. Jak pisze ks. Wilk, „wszystko schodzi tutaj na dalszy plan wobec wartości i ważności samego człowieka jako takiego [...], a gdy to się udaje, to miłość jest wtedy niezwykle twórczą siłą, wspomagającą rozwój obojga kochających się osób” (Wilk, 1996, s. 133).

Rodzina soczewką i komórką społeczeństwa

Ostatnim zagadnieniem podejmowanym w tym opracowaniu jest opis relacji i związku rodziny ze społecznościami szerszymi. W piśmiennictwie ks. Wilka wybija się w tym obszarze zainteresowanie dwoma szczególnymi wspólnotami, jakimi są Kościół i Ojczyzna (Braun, 2006). Już od pierwszych swoich publikacji (1974, 1979) ks. Wilk – przełamując instytucjonalno-formalny sposób prowadzenia wychowania religijnego przez Kościół – zachęcał duchowieństwo do autentycznej współpracy z rodzicami, a zaprosić do współpracy – w jego rozumieniu – „to oznacza okazywać zaufanie [i] uznać kompetencje

zaproszonego, a rezygnować z poczucia własnej wystarczalności” (Wilk, 1974, s. 33). Choć słowa te zostały zapisane ok. 40 lat temu, do dziś nie tracą swej aktualności nie tylko w relacji rodziców z katechetami, ale relacjach międzyludzkich w ogóle. Niewątpliwie niosą one w sobie istotny wymiar ludzkiego współdziałania.

Istotną cechą publikacji ks. Wilka nt. wychowania religijnego w rodzinie i jego związku z duszpasterstwem rodzin był aspekt aplikacyjny (por. Wilk, 1986). Dziś te wskazówki po części mają już jedynie wymiar historyczny, inne natomiast cały czas mogą inspirować do współczesnych przemyśleń (Wilk, 1988b, s. 58–60). Stąd dziś w postawie badawczej ks. Wilka szczególnie warto zwrócić uwagę jego pełen zatroskania odważny krytycyzm względem reagowania Kościoła na daną sytuację (por. Wilk, 1988b, s. 55; 1998a, s. 37; 1998c, s. 52). W opublikowanym w ostatnich miesiącach raporcie o sytuacji Kościoła w Polsce podkreśla się, że „małżeństwo jako instytucja raczej słabo funkcjonuje w mentalności młodych pokoleń” (Królak, 2023, s. 108). Taki stan rzeczy tym bardziej skłania do tego, by odważnie i krytycznie konfrontować się z pojawiającymi się problemami.

Zakończenie – pedagogiczny testament ks. prof. Józefa Wilka

Optymizm pedagogiczny ks. prof. Wilka inspirował go do wiary w możliwości rozwojowe każdego wychowanka bez względu na sytuację społeczno-kulturową, w której on się znajduje, oraz własne doświadczenia z przeszłości, które w części nadały kształt jego obecnemu życiu. Książka Wilka nikomu nie odmawiała szansy wzrostu w swoim człowieczeństwie. To nieodmawianie nie wynikało jednak z życzliwego usposobienia, ale – przy zachowaniu powyższego – osadzone było na zaprezentowanej, odkrytej prawdzie antropologicznej.

Na zakończenie chciałbym oddać głos ks. prof. Wilkowi, prezentując jego postulaty wychowawcze. W jego piśmiennictwie nie brak takich miejsc, w których przedstawia on wynikające z analiz teoretycznych zadania (Wilk, 1984, s. 174; por. 1997, s. 79–81; 1998c, s. 60–61). W tym miejscu wybrałem jedynie te, które – moim zdaniem – również (a może szczególnie dziś) są aktualne. Oto trzy główne postulaty:

1. „konieczność odczytania pełnej prawdy o człowieku” (Wilk, 2003a, s. 16). Po czym dodaje: „Młody człowiek potrzebuje fundamentu, na którym mógłby zbudować swoje życie osobiste i społeczne. Nie może jednak tego uczynić w oparciu o współczesne niepełne propozycje, które mają charakter doraźny i przemijający” (Wilk, 2003a, s. 18);
2. „współczesny kryzys moralny wyraża się w szczególnie sposób w zafałszowanej wizji ludzkiej wolności, a tym samym ludzkiej odpowiedzialności” (Wilk, 2003a, s. 21). Odpowiedzią na taki stan rzeczy jest wezwanie do realizacji wolności pozytywnej (wolności do): „Wolność dana jest człowiekowi po to, aby mógł miłować. [...] Jeśli człowiek nie wie, do czego jest wolny, to nie ma także żadnego stałego kryterium służącego do tego, by stwierdzić, czy w ogóle jest wolny” (Wilk, 2003a, s. 23);

3. w kontekście postmodernistycznego sprzeciwu wobec intencjonalnych działań wychowawczych „dążyć należy dzisiaj do ponownego odkrycia roli i funkcji wychowania i wychowawcy” (Wilk, 2003a, s. 14–15).

BIBLIOGRAFIA

- Bieleń, R. (red.). (2000a). *W służbie rodziny. Księga pamiątkowa na cześć księdza profesora doktora hab. Józefa Wilka SDB, długoletniego kierownika Katedry Pedagogiki Rodziny w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*. Wydawnictwo Salezjańskie.
- Bieleń, R. (2000b). Życie i działalność dydaktyczno-naukowa Ks. Prof. Dr. Hab. Józefa Wilka. W: R. Bieleń (red.), *W służbie rodziny. Księga pamiątkowa na cześć księdza profesora doktora hab. Józefa Wilka SDB, długoletniego kierownika Katedry Pedagogiki Rodziny w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim* (s. 13–19). Wydawnictwo Salezjańskie.
- Braun, K. (2006). Wychowanie patriotyczne w myśli pedagogicznej Ks. Prof. Józefa Wilka. W: B. Kiereś, M. Nowak i D. Opozda (red.), *Wybrane zagadnienia teorii i praktyki pedagogiki rodziny. Pamięci Księdza Profesora Józefa Wilka SDB (1937–2003)* (s. 117–125). Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.
- Foerster, F. W. (1934). *Wychowanie i samowychowanie. Zasadnicze wytyczne dla rodziców, nauczycieli, księży i opiekunów młodzieży*. Księgarnia Wydawnicza L. Igel.
- Jan Paweł II. (1994, 2 lutego). *List do Rodzin „Gratissimam sane” z okazji Roku Rodziny 1994*. Opoka. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/gratissimam.html
- Jeziorański, M. (2013). *Bł. Jana Pawła II koncepcja wychowania małżonków*. Wydawnictwo KUL.
- Kiereś, B., Nowak, M. i Opozda, D. (red.). (2006). *Wybrane zagadnienia teorii i praktyki pedagogiki rodziny. Pamięci Księdza Profesora Józefa Wilka SDB (1937–2003)*. Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.
- Królak, T. (2023). Duszpasterstwo rodzin. W: J. Woleńska-Operacz (red.), *Kościół w Polsce 2023. Raport* (s. 107–116). Katolicka Agencja Informacyjna, Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Jana Paderewskiego.
- März, F. (1965). *Einführung in die Pädagogik. Sechs Kapitel zur Orientierung in der pädagogischen Wirklichkeit*. Kösel-Verlag.
- Opozda, D. (2003). Wspomnienie śp. Księdza Profesora Józefa Wilka. *Cywilizacja*, 7, 7–9.
- Salamucha, A. i Magier, P. (2013). W obronie pedagogiki chrześcijańskiej. *Paedagogia Christiana*, 1, 155–169. <https://doi.org/10.12775/PCh.2013.009>
- Skrzyniarz, R. (2011). Sylwetki byłych profesorów i wykładowców pedagogiki KUL. W: A. Rynio, R. Skrzyniarz i Ł. Badeńska (red.), *Pedagogika na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Historia i współczesność* (s. 41–64). Jedność.
- Wilk, J. (1974). Rodzina a katecheza. Współpraca rodziców i katechetów. *Homo Dei*, 1, 32–37.
- Wilk, J. (1979). Rodzina pierwszym seminarium. *Seminare*, 4, 95–109.
- Wilk, J. (1984). Wychowanie religijne dzieci i młodzieży we współczesnej rodzinie polskiej. W: T. Kukołowicz (red.), *Z badań nad rodziną* (s. 169–174). Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Wilk, J. (1986). Duszpasterstwo rodzin. Zasady praktycznego działania (analiza adhortacji Jana Pawła II „Familiaris consortio”). *Roczniki Teologiczne*, 33(6), 97–108.
- Wilk, J. (1988a). Atmosfera rodzinna w wychowaniu. W: M. Majewski (red.), *Wychowanie chrześcijańskie w duchu św. Jana Bosko* (s. 81–98). Inspektorat Towarzystwa Salezjańskiego.
- Wilk, J. (1988b). Duszpasterstwo rodzin wobec rodziny niepełnej. W: T. Kukołowicz (red.), *Pomoc rodzinie niepełnej* (s. 55–60). B.w.

- Wilk, J. (1995). Kim jest dziecko? Z antropologii i teologii dzieciństwa. W: S.L. Stadniczeńko i A.M. Zemła (red.), *Z myślą o dziecku i rodzinie. Konferencja naukowa, Opole 6–7 VI 1994* (s. 51–71). Instytut Nauk Pedagogicznych.
- Wilk, J. (1996). Wychowanie do miłości. W: M. Kaszowski (red.), *Rodzino stawaj się tym, czym jesteś... I Kongres Rodziny Archidiecezji Przemyskiej 3–7 maja 1995. Wykłady, seminaria, spotkania, świadectwa* (s. 118–141). Archidiecezjalny Ośrodek Duszpasterstwa Rodzin.
- Wilk, J. (1997). Kochasz ty dom, rodzinny dom? Refleksje nad wartością rodziny i potrzebą służenia jej. *Homo Dei*, 4, 64–82.
- Wilk, J. (1998a). Czym jest duszpasterstwo rodzin? *Homo Dei*, 2, 32–42.
- Wilk, J. (1998b). Miłość wychowawcza tajemnicą skuteczności. W: J. Wilk (red.), *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko. Materiały z sympozjum z okazji 100-lecia pracy Salezjanów w Polsce, Katolicki Uniwersytet Lubelski 16–17.04.1998* (s. 123–143). Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.
- Wilk, J. (1998c). Miłować rodzinę. O naszym duszpasterstwie rodzin krytycznie. *Homo Dei*, 1, 50–64.
- Wilk, J. (1998d). W poszukiwaniu wzoru współczesnego wychowawcy. Wprowadzenie w problematykę sympozjum. W: J. Wilk (red.), *Współczesny wychowawca w stylu księdza Bosko. Materiały z sympozjum z okazji 100-lecia pracy Salezjanów w Polsce, Katolicki Uniwersytet Lubelski 16–17.04.1998* (s. 5–24). Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.
- Wilk, J. (1999). Rodzina jako podstawowe środowisko wychowawcze w świetle doktryny Kościoła katolickiego. W: A. Rynio (red.), *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane* (s. 283–298). Wydawnicza Fundacja Uniwersytecka w Stalowej Woli.
- Wilk, J. (2002). *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*. Instytut Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska.
- Wilk, J. (2003a). Jakie wychowanie w Polsce XXI wieku? *Cywilizacja*, 7, 12–27.
- Wilk, J. (2003b). Rodzina jako podstawowe środowisko wychowawcze. W: E. Dybowska, L. Kocik i B. Mierziński (red.), *Oblicze współczesnej rodziny polskiej* (s. 163–181). Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna „Ignatianum”, Wydawnictwo WAM.
- Wilk, J. (2003c). Wobec pytania: „Kim jest dziecko?”. W: J. Wilk (red.), *W służbie dziecku* (t. 1, s. 25–41). Poligrafia Inspektoratu Towarzystwa Salezjańskiego.
- Wilk, J. (2016). *Pedagogika rodziny* (wyd. 2). Wydawnictwo Episteme, Katedra Pedagogiki Rodziny Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
- Wojtówic, L. (2023, 4 stycznia). *Konferencje*. Katolicki Uniwersytet Lubelski. https://www.kul.pl/konferencje,art_90100.html
- Żurek, W. (2014). Wilk Józef. W: W. Granat, F. Gryglewicz, R. Łukaszyk i Z. Sułowski (red.), *Encyklopedia katolicka* (t. 20, s. 626–627). Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).